

#34 Natuurreservaten

Gisèle Weyembergh¹, Anne Ronse²

- **Het vernieuwde erkenningsbesluit is op januari 2004 ingegaan en zou voor minder dossierlast moeten zorgen.**
- **De handleiding ‘erkenningdossier/beheerplan’ brengt klaarheid en streeft naar uniformiteit tussen erkende en Vlaamse reservaten.**
- **In januari 2004 waren er 351 erkende of aangewezen Vlaamse natuurreservaten, goed voor bijna 14.000 ha. De gemiddelde oppervlakte steeg naar 40 ha. De toename in 2003 bedraagt 1384 ha.**
- **Er is duidelijk vooruitgang in de erkenning van reservaten. Het aandeel van de oppervlakte particulier reservaat met erkenning steeg van 50 % in 2001 naar 57 % in 2003.**
- **Het aandeel van de oppervlakte Vlaams natuurreservaat met aanwijzing daalde van 53 % in 2001 naar 45 % in 2003.**
- **De inhaalbeweging in de aanwijzing en de beheerplanning voor Vlaamse reservaten verloopt moeizaam.**
- **De monitoring in de erkende natuurreservaten is nog onvoldoende gestandaardiseerd en de gestandaardiseerde monitoring van Vlaamse natuurreservaten geraakt moeilijk opgestart.**

#34

- 01 Beleid
- 02 Evaluatie
- 03 Kennis

R	Jaarlijkse aangroei oppervlakte erkend natuurreservaat (MJP 2004)	
R	Oppervlakte erkend natuurreservaat (MJP 2004)	
R	Erkend natuurreservaat - gesubsidieerde prioritaire habitats Habitatrictlijn	
R	Jaarlijkse aangroei oppervlakte aangewezen Vlaams natuurreservaat (MJP 2004)	
R	Oppervlakte aangewezen Vlaams natuurreservaat	
R	Oppervlakte aangewezen Vlaams natuurreservaat met goedgekeurd beheerplan (MJP 2004)	

De verwerving (aankoop en huur) van nieuwe terreinen voor natuur wordt in hoofdstuk 33 Verwerving behandeld. In hoofdstuk 34 Natuurreservaten wordt enerzijds gerapporteerd over de erkenning en aanwijzing van die verworven terreinen als reservaat en anderzijds over de beheerplanning, -uitvoering en -opvolging in die natuurreservaten. Bosreservaten worden in hoofdstuk 35 besproken. Voor de juridische achtergronden verwijzen we naar NARA 2001 en NARA 2003. De effecten van reservaten op de biodiversiteit komen onder meer in hoofdstuk 33 Verwerving en in deel II Biotopen aan bod. Het NARA 2003 behandelde de situatie tot 2002. Tenzij anders vermeld, wordt hierna de toestand tot januari 2004 geëvalueerd.

¹ Instituut voor Natuurbehoud

² Nationale Plantentuin van België

01 Beleid

Het vernieuwde erkenningsbesluit

De voornaamste bepalingen rond de erkenning van natuurreservaten werden in uitvoering van het oorspronkelijke Natuurdecreet (21 oktober 1997, BS 10 januari 1998) in eerste instantie in het (eerste) erkenningsbesluit (B.VI.Reg. 29 juni 1999, BS 18 september 1999) uitgewerkt (zie NARA 2001). De wijziging van het Natuurdecreet (19 juli 2002, BS 31 augustus 2002) heeft de bepalingen in verband met natuurreservaten gewijzigd (zie NARA 2003). Het besluit van 29 juni 1999 is vervolgens in 2003 aangepast om die wijzigingen en een aantal vereenvoudigingen in te brengen. Het vernieuwde erkenningsbesluit houdende vaststelling van de voorwaarden voor de erkenning van de natuurreservaten en van terreinbeherende natuurverenigingen en houdende toekenning van subsidies (B.VI.Reg. 27 juni 2003, BS 12 september 2003) omschrijft de procedures voor erkenning, uitbreiding, hernieuwing en conformverklaring van private reservaten en is vanaf januari 2004 ingegaan. Het geeft de verplichte onderbouw (structuur en inhoud) waaraan een erkenningsdossier (beheerplan inbegrepen) moet voldoen. De bepalingen zijn niet wettelijk van toepassing voor de Vlaamse reservaten. Het vernieuwde erkenningsbesluit definieert het visiegebied in een wettelijk kader.

In principe geldt een termijn van 2 jaar om een verworven perceel voor erkenning voor te dragen, ongeacht de gewestplanbestemming (dat is veranderd t.o.v. het vorige besluit waar voor aankopen in agrarisch gebied een termijn van 1 jaar gold). Bijkomende voorwaarde is dat in diezelfde termijn nog andere percelen moeten verworven worden zodat een totale oppervlakte van minstens 5 hectare voor erkenning wordt voorgedragen. Is aan de laatste voorwaarde niet voldaan, dan wordt de termijn automatisch eenmalig met 2 jaar verlengd. Ten laatste 4 jaar na verwerving moet het perceel ter erkenning voorgedragen worden. Het oppervlakter criterium is niet absoluut: er kan, mits motivering, van afgeweken worden (bv. uitzonderlijk waardevol biotoop, snel te beschermen vegetatietype, laatste percelen om een visiegebied volledig in te vullen). Het feit of een perceel in het VEN ligt of niet, is op zich geen voldoende motivering.

Het visiegebied

Het visiegebied van een natuurreservaat is een logisch en samenhangend afgebakend geheel waarvoor een globaal streefbeeld (toekomstvisie) uitgewerkt wordt. De ter erkenning aangevraagde percelen moeten uiteraard binnen het aangeduide visiegebied liggen. Het voorgestelde beheer moet in de visie kaderen en het eindbeheer moet in het globale streefbeeld passen.

De afbakening van het visiegebied berust op de ecologische samenhang en verbindingsmogelijkheden op landschaps- en ecosysteemniveau, en op het ecologische belang voor bepaalde bestaande of te ontwikkelen natuurwaarden. Het omvat dus ook gronden met goede potenties voor het behoud en het herstel van waardevolle habitats (met inbegrip van de tussenliggende en aangrenzende percelen) ten opzichte van het 'dynamische', in de tijd te ontwikkelen natuurreservatennetwerk. Ook terreinen (al dan niet biologisch waardevol) die essentieel zijn voor de ecohydrologische functionering van het gebied (vernattingsmogelijkheden/inziggingsgebied) kunnen in het visiegebied inbegrepen worden.

Concreet betreft het de perimeter waarbinnen de natuurbeherende instanties of overheid geïnteresseerd en actief zijn. Het beschouwde visiegebied beslaat de terreinen die idealiter op lange termijn (27 jaar) als zo aaneengesloten mogelijk natuurreservaat gerealiseerd kunnen worden. De afbakening moet rekening houden met realistische aankoop- of huurmogelijkheden en grondmobiliteit. Daarbij moet men duidelijk specificeren dat het visiegebied voor derden geen juridische implicatie heeft. Daarentegen is de term uitbreidingszone (die onderdeel is van het visiegebied) veel strikter gedefinieerd en wordt hiermee rechtstreeks verwezen naar de decretale bepaling in artikel 33 van het Natuurdecreet (de uitbreidingszone beperkt zich strikt tot de groene bestemmingen en de afbakening van het VEN, en heeft wel een effect naar derden, met name een recht van voorkoop).

De handleiding erkenningsdossier/beheerplan

De handleiding en de aanbevelingen voor het opstellen van een erkenningsdossier/beheerplan [214] hanteren het vernieuwde besluit. Hiermee wordt een dubbele doelstelling beoogd: enerzijds concrete klaarheid brengen in wat minimaal verwacht wordt van een erkenningsdossier, anderzijds naar eenvormigheid streven tussen beheerplannen voor de erkenning en voor de aanwijzing als natuurreservaat. De handleiding is inderdaad bedoeld als leidraad voor het beheerplan dat voor de Vlaamse natuurreservaten opgesteld moet worden. Ook de natuurverenigingen moeten hun erkenningsdossier hieraan toetsen. Het werd als formele nota overgemaakt aan de buitendiensten van de afdeling Natuur.

De handleiding houdt rekening met andere interfererende wetgevingen. Vereisten die onder andere uit het Bosdecreet en het Decreet over landschapszorg voortvloeien, worden concreet in het beheerplan geïntegreerd. Voor de erkenning van een reservaat en dus de goedkeuring van zijn beheerplan worden adviezen aangevraagd bij administraties en bij hoge raden. Op basis van de adviezen kan een bijsturing van het beheerplan gebeuren alvorens het wordt goedgekeurd. Een goedgekeurd beheerplan blijft vergunningsplichtig voor alles wat niet via een specifieke ontheffing in het beheerplan is geregeld. De ontheffingen in het beheerplan kunnen enkel slaan op de bepalingen van het Natuurdecreet en zijn uitvoeringsbesluiten. Er kan met andere woorden geen ontheffing voor bijvoorbeeld een stedenbouwkundige vergunning gegeven worden. Er is één uitzondering: de vergunningsplicht voor ontbossing wordt door een goedgekeurd beheerplan omgezet in een meldingsplicht.

Om het beheerplan en vooral het deel beheermaatregelen overzichtelijk te houden worden 2 overzichtstabellen gevraagd. Een eerste tabel geeft, per beheereenheid, het actuele (wat er is) natuurype (uitgedrukt volgens de typologie van het besluit), het natuurstreefbeeld (wat er beoogd wordt) en de beheerplanning (wat er gefaseerd zal worden uitgevoerd) in de 27 komende jaren weer. Met het oog op interfererende wetgevingen geeft de tweede tabel per beheereenheid de concreet geplande meldings- of vergunningsplichtige activiteiten. Die maatregelen worden in tijdsblokken aangegeven, wat een zekere flexibiliteit biedt voor de uitvoering in functie van bijvoorbeeld weersomstandigheden.

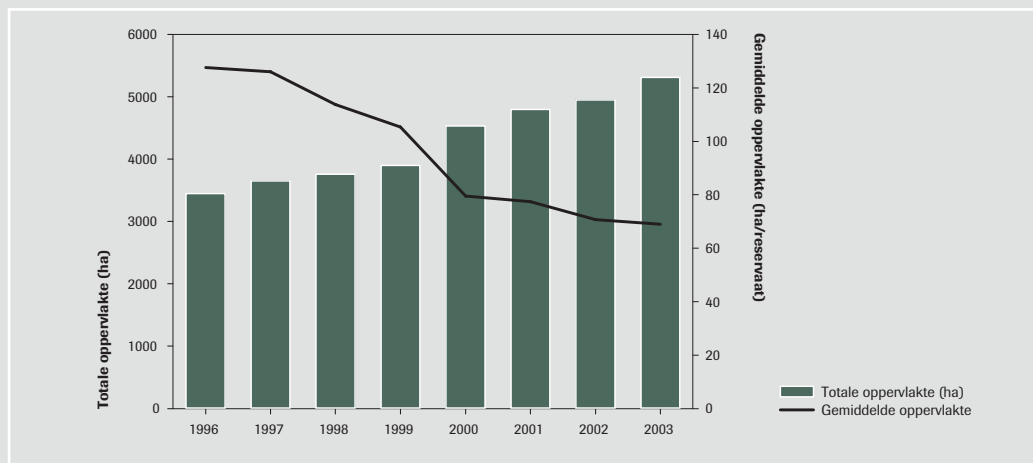
Reservaten met internationale beschermingsstatuten, gelegen in het VEN of in een ingesteld natuurinrichtingsproject

Voor reservaten met specifieke beschermingsstatuten voor natuurbehoud (op gewestelijk of bovengewestelijk niveau) moeten de beheerdoelstellingen gedefinieerd worden conform die statuten. De mate waarin het beheerplan afgestemd is op en invulling geeft aan de beschermende statuten (bv. natuurrichtplan, ingesteld natuurinrichtingsproject) wordt als belangrijk criterium gehanteerd voor de beslissing over de erkenningsaanvraag. Voor reservaten gelegen in SBZ (79 % van de oppervlakte reservaten) moeten de doelstellingen steeds verstoring tegengaan en het behoud en de ontwikkeling van de soorten en habitats, waarvoor de aanduiding gebeurde, nastreven. Alle daar voorgestelde maatregelen moeten grondig afgewogen worden op mogelijke positieve of negatieve impact op die soorten en habitats. De toetsing gebeurt door de betrokken buitendienst van afdeling Natuur.

Aanwijzing Vlaamse natuurreservaten

In 2003 is de totale aangewezen oppervlakte met 364 ha toegenomen. Er zijn 7 nieuwe Vlaamse natuurreservaten opgericht. De gemiddelde oppervlakte is met 1,7 ha afgenomen (figuur 34.1).

In totaal zijn er 77 Vlaamse natuurreservaten aangewezen met een gezamenlijke oppervlakte van 5312 ha. T.o.v. de totale oppervlakte in beheer van afdeling Natuur (11.917 ha) is dat 45 %. Het kleinste reservaat is de Middenloop van de Zuunbeek te Sint-Pieters-Leeuw (Vlaams-Brabant) met 0,7216 ha en het grootste de Kalmthoutse Heide met 914,4 ha. De gemiddelde oppervlakte bedraagt 68,9 ha; de mediaan is 23,6 ha.

Figuur 34.1: Totale en gemiddelde oppervlakte aangevozen Vlaams natuureservaat (1996-2003) (brongegevens: AMINAL afdeling Natuur).

Beheerplannen Vlaamse natuureservaten en adviescommissies

Volgens het Natuurdecreet (artikel 34) moet voor elk Vlaams reservaat (of voor een groep van reservaten) een ambtenaar met het beheer belast worden en een adviescommissie opgericht worden. Die moet onder andere de bevoegde ambtenaar bijstaan bij het opstellen van het beheerplan. Een bevraging bij de buitendiensten toont aan dat in de periode 2001-2004 de adviescommissies van 4 provincies effectief bijeen zijn gekomen (ook in 2004); het betrof in totaal 33 verschillende gebieden. Om de adviescommissies beter werkbaar te houden, worden ze ingesteld op basis van een beperkt aantal ruime grondgebieden en niet meer op basis van aparte talrijke reservaten. De herschikking van het gehele landschap is in Vlaams-Brabant en Limburg al gebeurd met respectievelijk 2 en 3 commissies. In Antwerpen is het proces om alle adviescommissies rechtsgeldig samen te stellen nog volop bezig. In West-Vlaanderen nam dat proces veel tijd in beslag en is het eind 2004 nagenoeg afgerond. In Oost-Vlaanderen moet het nog starten.

Op basis van een bevraging bij de buitendiensten van afdeling Natuur en van de ter beschikking gestelde informatie kan een stand van zaken van de beheerplanning geschetst worden (tabellen 34.1 en 34.2). Er is een goedgekeurd beheerplan voor 13 (17 %) van de 77 Vlaamse reservaten of 1869 (35 %) van de 5312 ha aangewezen oppervlakte (en voor 16 % van de oppervlakte in beheer). Sinds het NARA 2003 is er één goedgekeurd beheerplan bijgekomen. Het verhaal van NARA 2001 en NARA 2003 blijft van toepassing. Tabel 34.1 toont een zeer onevenwichtige verdeling van de goedgekeurde beheerplannen zowel in oppervlakte als in aantal over de provincies. De relatief grote oppervlakte met beheerplan in West-Vlaanderen, Vlaams-Brabant en vooral in Antwerpen zijn te danken aan de grootte van de betreffende gebieden (Westhoek, Walenbos, Kalmthoutse Heide).

Een aantal beheerplannen liggen klaar voor of zijn in procedure (dus aan de regering ter goedkeuring voorgelegd), wat wijst op een inhaalbeweging (zie kolom ha bhp in tabel 34.1).

Beheerplanning, -uitvoering en -monitoring en adviserende taken

Onze enquête bij de buitendiensten toont aan dat, met uitzondering van West-Vlaanderen en Vlaams-Brabant, de achterstand inzake beheerplanning (nog) niet ingehaald wordt.

De inhaalbeweging wordt bemoeilijkt door de toename van diverse adviserende taken, onder andere i.v.m. erkende reservaten, zowel bij de natuurwachters als de beheerplanners. Er komen onder andere monitoringsrapporten en aan-

vragen voor eenmalige inrichting bij. Ook de uitbreidingsdossiers worden sneller ingediend en behandelen een kleinere oppervlakte. Dat resulteert in het verwerken van meer dossiers en gaat ten koste van de beschikbare tijd voor de opmaak van beheerplannen (zie ook interferentie met advisering van erkenningsaanvragen, op het eind van dit subhoofdstuk).

In Antwerpen is er één deskundige voltijds belast met controle van beheer en adviezen in erkende reservaten. Vlaams-Brabant besteedt 1 voltijdse beheerplanner (en gedeeltelijk 1,5 voltijdse natuurwachters) aan advies voor de erkenningsaanvragen. Daarvoor moet de inzet van 1,5 voltijdse medewerkers op het hoofdbestuur in Brussel (administratieve controle binnenkomende dossiers, samenvoegen adviezen en opstellen voorstel van beslissing, dossier opmaken voor de minister en nadien voor het Staatsblad, vastleggen subsidies, ...) ook in aanmerking genomen worden.

Op basis van de bevraging wordt in dit NARA een poging gedaan om de effectief bestede personeelsbezetting (in 2003) voor aanwijzing, beheerplanning, beheeruitvoering en -monitoring indicatief weer te geven (kolommen I tot IV in tabel 34.2). De kader bij de tabel bevat een overzicht van de gebieden waarbij die buitendiensten betrokken zijn als beheerders (kolommen V en VI) en adviesverleners (VII en VIII).

De interpretatie is delicaat omdat de exacte invulling per takenpakket noch precies noch overal homogeen gerapporteerd werd. Maar het is wel basisinformatie om mogelijke problemen aan te kaarten. De tabel toont onder andere een grote discrepantie voor Limburg (zie verhouding kolom I en V + VI). De nood aan eenduidige, goed omschreven takenpakketten en aan het bijhouden van de geïnvesteerde mensdagen per pakket kan ook gesignaleerd worden.

In de enquête werd ook gekeken naar de evolutie tussen 2001 en 2003, enerzijds van het beschikbare personeel dat effectief voor de takenpakketten instond en anderzijds van de betrokken oppervlakten (zie ook kolom V en VII in tabel 34.2). In West-Vlaanderen (binnenland) is het aantal natuurarbeiders verdubbeld en er is tevens een natuurwachter bijgekomen. In West-Vlaanderen (kust) zijn er dankzij de uitvoering van het LIFE-project 'FEYDRA' (zie Hoofdstuk 16 Kust) twee personeelsleden bijgekomen die ook bij het beheer betrokken zijn.

De andere buitendiensten melden dat de natuurwachters die buiten dienst gaan, niet vervangen worden. Globaal gezien is de gerapporteerde trend van de personeelsgrootte (vooral beheerplanners en adviesverleners) niet in verhouding met de aanzienlijke toename van de te beheren/adviseren oppervlakten.

Om de recurrente achterstand op te lossen, kan de inschakeling van nieuwe deskundige personeelsleden die instaan voor de opmaak van de beheerplannen, van overheidsopdrachten of budgetten voor uitbesteding een oplossing zijn.

Met het vernieuwde erkenningsbesluit zouden er vanaf januari 2004 minder nieuwe erkenningsdossiers moeten zijn, met per dossier een grotere ingediende oppervlakte. Het positieve effect van de aanpassing van het besluit heeft echter nog niet voldoende de kans gehad om door te werken. Het aantal ingediende dossiers is in 2004 wel omlaaggegaan, maar door de bestaande achterstand (die men geleidelijk probeert te verkleinen) duurt de advisering voor de erkenningen nog steeds te lang.

Erkenning natuurreservaten

In 2003 is de totale oppervlakte erkend natuurreservaat met 1020 ha toegenomen. Er zijn 21 nieuwe reservaten erkend. De gemiddelde oppervlakte is met 1,4 ha toegenomen. Het aaneensluiten van aangrenzende reservaten tot grotere eenheden is een proces dat nog volop bezig is. Figuur 34.2 toont de evolutie van de oppervlakte erkende natuurreservaten: de toename in 2003 behoort tot de grootste sinds het Natuurdecreet van kracht werd.

In Vlaanderen zijn in totaal 274 natuurreservaten erkend, met een totale oppervlakte van 8624 ha.

Het kleinste erkende natuurreservaat blijft 'Het Droogveld' in Vlaams-Brabant met 0,2 ha, het grootste de 'Vallei van de Zwarte Beek', dat nog uitgebreid is tot 499 ha. De gemiddelde oppervlakte bedraagt 31,5 ha; de mediaan is 13 ha.

#34

01 Beleid

02 Evaluatie

03 Kennis

Buitendiensten afdeling Natuur	VLNR (ha)	VLNR BHP (ha)	VLNR BHP (% ha)	Aantal VLNR	Aantal VLNR BHP	VLNR > bhp (ha)
Antwerpen	1456	914	63	17	1	171
Limburg	2005	0	0	16	0	322
Oost-Vlaanderen	122	0	0	9	0	
Vlaams-Brabant	495	295	60	14	2	65
West-Vlaanderen	1234	660	54	21	10	82
Vlaanderen	5312	1869	35	77	13	640

Tabel 34.1:
Toestand beheer-
plan Vlaamse
natuurreservaten
per provincie
(januari 2004).

VLNR = aangewezen Vlaamse natuurreservaten
BHP = met goedgekeurd beheerplan
> bhp = met quasi goedgekeurd beheerplan (indicatief oppervlakte)

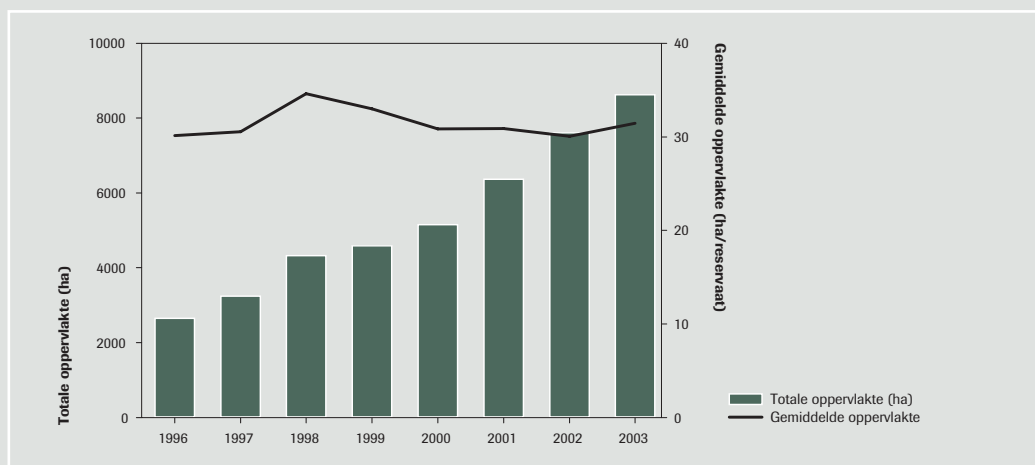
Afdeling Natuur	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Antwerpen	1 A 1 B	13	25	0	4294 (+ 45 %)	1534	2541 (+ 68 %)	74
Limburg	< 1 AB	< 8	26	0	3098 (+ 12 %)	5895	3027 (+ 60 %)	45
Oost-Vlaanderen	< 1 AB	< 2	6,5	0	857 (+ 78 %)	121	1255 (+42 %)	72
Vlaams-Brabant	1 B	1,5	13	0	1628 (+ 50 %)	25	1145 (+ 145 %)	59
West-Vlaanderen	< 1 AB 0,3 A 1,3 B	6,1	22	0	2040 (+ 66 %)	371	657 (+ 68 %)	24
Vlaanderen					11.917 (+ 40 %)	9911	8624 (+ 40 %)	274

Tabel 34.2:
Effectief bestede
personeelsbezetting
(in 2003) voor
aanwijzing,
beheerplanning,
beheeruitvoering
en -monitoring
van de Vlaamse
reservaten en
betrokken oppervlakten
(beheer en/of advies).

I - Beheerplanning en aanwijzing (aantal voltijdse medewerkers)
A = voltijds equivalent belast met aanwijzing
B = voltijds equivalent beheerplanner
AB = voltijds equivalent belast met aanwijzing en beheerplanning
Vte = (indicatief) voltijds equivalent
< 1 = gedeeltelijk ook met anderen taken bezig
II - Beheeruitvoering door natuurwachters (aantal vte's)
III - Beheeruitvoering door natuurarbeiders (aantal vte's)
IV - Systematische beheermonitoring (aantal vte's)
V - Oppervlakte in beheer door afdeling Natuur (toename in 2001-2003)
VI - Oppervlakte van de militaire domeinen met beheerprotocol (met afdeling Natuur alleen of samen met afdeling Bos en Groen) waarop adviesverlening en beheer slaan
VII - Oppervlakte erkende natuurreservaten (toename in 2001-2003) waarop adviesverlening slaat
VIII - Aantal erkende natuurreservaten waarop adviesverlening slaat

Begin oktober 2004, zijn er op een totaal van 291 erkende reservaten nog 46 die niet conform verklaard zijn. Voor die reservaten geldt nog de oude subsidieregeling (volgens K.B. 3 februari 1981) met een forfaitair bedrag van 150 euro per ha per jaar, verhoogd met de subsidie voor monitoring. Hoewel het theoretisch nog tot maximum 2010 zo kan blijven (naargelang de vernieuwingsdatum van de erkenning en rekening houdend met een erkenningstermijn van 10 jaar), moet het eerste monitoringsrapport wel de aanvraag voor conformverklaring bevatten. Van zodra de afdeling Natuur de vraag conform aan het erkenningsbesluit verklaart, worden de subsidies overeenkomstig het vernieuwde erkenningsbesluit uitbetaald.

Figuur 34.2:
 Totale en gemiddelde oppervlakte erkend natuureservaat (1996-2003) (brongegevens: AMINAL afdeling Natuur).

Beheer en monitoring actuele habitattypes in de erkende reservaten

Tabel 34.3:
 Subsidies voor het beheer (volgens B.Vi.Reg 29 juni 1999) van erkende reservaten in 2003 (brongegevens: AMINAL afdeling Natuur).

Categorie subsidies volgens besluit	Uitgegeven bedragen
495 euro/ha	223.691 euro
322 euro/ha	1.586.668 euro
149 euro/ha	235.314 euro
149 euro/ha (niet-conforme reservaten)	123.000 euro
50 euro/ha	37.109 euro
Totaal van de uitgekeerde subsidie	2.205.782 euro

Op basis van de gegevens over de subsidies voor het beheer en de monitoring kan een stand van zaken worden gemaakt. De totale oppervlakte aan habitattypes die onder het besluit valt (en in 2005 gesubsidieerd zal worden), bedroeg eind oktober 2004 9625 ha (waarvan 7583 ha in SBZ). Dat kan bij benadering als indicator worden gebruikt voor de oppervlakte habitattypes die beheerd en gemonitord wordt in de erkende reservaten.

Op basis van de rapporteringsverplichtingen die uit de Habitatrictlijn voortvloeien, wordt in het overzicht vooral aandacht besteed aan de prioritaire habitats uit Bijlage I van de Habitatrictlijn. De gesubsidieerde oppervlakte prioritaire habitat bedraagt 989 ha (tabel 34.4).

Tabel 34.4:
 Gesubsidieerde oppervlakte prioritaire habitats (brongegevens: AMINAL afdeling Natuur).

Prioritaire habitattypes volgens Habitatrictlijn	Ha in SBZ	Ha buiten SBZ	Som
Actief hoogveen	1,2		1,2
Kalkhoudend moeras met galigaan	0,4		0,4
Borstelgras graslanden	2,16	1,22	3,39
Halfnatuurlijke graslanden en struwelen op kalkhoudende bodem	8	9	17
Duingraslanden	23		23
Veenbossen en alluviale bossen en struwelen	744	200	944
Som	779	210	989

Sinds de inwerkingtreding van het erkenningsbesluit (B.Vi.Reg. 29 juni 1999, BS 18 september 1999) zijn een honderdtal monitoringsrapporten ingediend. Die monitoringsrapporten betreffen een reservateigen monitoring in functie van de specifieke beheerdoelen en de beschikbare monitoringscapaciteit (beschikbare geschikte menskracht en financiële middelen).

02 Evaluatie

Dynamiek erkenning en erkenningsgraad

Vergeleken met het gemiddelde cijfer voor de periode van het MINA-plan 2 (1997-2001) is de jaarlijkse aangroei van de erkende oppervlakte in 2003 toegenomen (278 ha meer). Het jaarlijkse aantal nieuwe erkende reservaten is licht gedaald (van 23,6 tot 21).

Het aaneensluiten en uitbreiden van bestaande privéreservaten is volop bezig. De gemiddelde oppervlakte is voor het eerst gestegen (na het van kracht gaan van het Natuurdecreet). Dat moet zorgen voor minder versnippering van de inspanningen op alle niveaus.

Het MJP 2004 vermeldt als mijlpaal 8600 ha erkend natuurreservaat in 2004. Die oppervlakte is bereikt.

Het aandeel van de oppervlakte erkend natuurreservaat ten opzichte van het totale areaal beheerd door de verenigingen is gestegen en bedraagt 57 % (50 % in 2001). Het MJP 2004 streeft naar het aanhouden van de erkenningsgraad van 2002 (toen 54,3 %). Die doelstelling is gehaald.

Dynamiek aanwijzing en beheerplanning Vlaamse natuurreservaten

Vergeleken met het gemiddelde cijfer voor de periode van het MINA-plan 2 (1997-2001) is de jaarlijkse aangroei van de aangewezen oppervlakte in 2003 aanzienlijk verbeterd (100 ha groter). Het jaarlijkse aantal nieuwe aangewezen reservaten blijft hetzelfde (7 per jaar).

Het MJP 2004 stelt als mijlpaal 6000 ha Vlaams natuurreservaat met beheerplan in 2004. Met 1869 ha is dat cijfer niet bereikt.

Het aandeel van de oppervlakte aangewezen natuurreservaat t.o.v. het totale areaal beheerd door afdeling Natuur bedraagt 45 %: minder dan de 53 % van 2001. In zijn aanpak voor 2004 streeft het MJP 2004 naar het aanhouden van de aanwijzingsgraad van 2002 (toen 47,7 %). Die doelstelling is net niet gehaald.

Juridisch gezien wordt het beheerplan nog altijd door het Natuurdecreet geregeld zonder verdere uitwerking in een uitvoeringsbesluit. De handleiding van 2004 dient evenwel als formele nota. In de praktijk beoogt de handleiding de gelijkstelling van de beheerplannen voor Vlaamse en erkende reservaten. Volgens de nieuwe omzendbrief (dienstorder van 20 september 2004) moet sinds september 2004 de aanwijzing geïntegreerd worden in het beheerplan. Bij het begin van een project voor aanwijzing van een Vlaams natuurreservaat kan men bijgevolg, in overleg met de adviescommissie, onmiddellijk starten met de opmaak van het beheerplan (volgens dezelfde criteria als voor de erkenning van private reservaten). Dat vervangt het aanwijzingsdossier dat achteraf wordt gevolgd door een uitgebreid beheerplan. In principe kunnen daardoor versneld beheerplannen worden opgemaakt.

Het MJP 2004 stelt dat in 2004 wordt voortgewerkt aan het inhalen van de achterstand m.b.t. oprichting van Vlaamse natuurreservaten en het opmaken van beheerplannen. Die doelstelling is nog niet bereikt. Sinds het NARA 2003 is er maar één goedgekeurd beheerplan bijgekomen. Een ontwerpversie van een beheerplan kan pas aan een adviescommissie voorgelegd worden vanaf het moment dat die rechtsgeldig kan samenkomen. Herschikking van de adviescommissies is nog aan de gang (of moet nog starten) en kan een tijdelijke reden zijn voor de achterstand in de beheerplannen. De overbelasting van de beheerplanners met vele andere taken blijkt dan ook een oorzaak te zijn.

Er liggen wel een aantal beheerplannen klaar of in procedure (dus aan de regering ter goedkeuring voorgelegd): aanwijzingen van een te verwachten inhaalbeweging voor de rapportering in 2007.

Monitoring in de erkende natuurreservaten

Omdat de gegevens niet volgens een standaardmethode gemeten en verzameld zijn en omdat ze nogal heterogeen en van uiteenlopende aard zijn, blijft een aggregatie en een synthese op Vlaams niveau moeilijk. Interpretieren naar de globale toestand van de reservaten in Vlaanderen, globaliseren naar een beoordeling en toetsing aan de Vlaamse beleidsdoelstellingen, kan op die basis nog niet gebeuren. Hier dient vermeld worden dat er nog een gemis is aan regels over de te leveren monitoringsgegevens en de vorm en modaliteiten van de rapporten die volgens artikel 19§4 van het besluit vastgesteld zouden worden.

De monitoring in erkende natuurreservaten dient te worden gezien als beheermonitoring - hoe reageren bepaalde soorten op het gevoerde beheer - om bijstelling van beheer of beheerplan mogelijk te maken. Die monitoring als beleidsmonitoring gebruiken, is dan ook fundamenteel fout. Het huidige besluit zit eigenlijk een beetje tussen beheer- en beleidsmonitoring in, maar wordt slechts zeer gebrekkig ingevuld.

Monitoring in de Vlaamse natuurreservaten

In tegenstelling tot de erkende reservaten zijn de Vlaamse reservaten nog niet onderhevig aan een resultaatverbintenis of aan monitoringplicht. Een enquête bij de buitendiensten toont aan dat monitoring niet systematisch georganiseerd is en ad hoc gebeurt in functie van de beschikbare tijd, expertise en interesse. Soms worden verslagen gemaakt, maar er is geen sprake van een gestandaardiseerde opvolging en archivering. Er bestaat wel een uitgewerkt initiatief om de planning en de evaluatie van de (genormeerde) beheerwerken te automatiseren en te archiveren in een databank [230], als onderbouwing van toekomstige monitoring. Half maart 2004 werd een offerteaanvraag geopend voor de 'begeleiding en opvolging van de monitoring van de Vlaamse natuurreservaten'. Het betreft de voorbereiding van de uitvoering van het monitoringsprogramma in een tiental Vlaamse reservaten (vooral in SBZ gelegen) met enerzijds de sturing op het terrein en anderzijds de opvolging van de dataverzameling, de dataverwerking en de rapportage. De methode volgt het hiërarchisch gestandaardiseerde monitoringssysteem voor beheerevaluatie van natuurreservaten in Vlaanderen [100]. Eind 2004 is de procedure niet helemaal af (de vergunningsbrief ontbreekt nog). Wanneer vervolgens de monitoring zal starten, is nog niet duidelijk.

Effecten van reservaten

In hoofdstuk 33 Verwerving (punt 2.2) en in het deel II Biotopen wordt een evaluatie gemaakt van de effecten van reservaten. In dit hoofdstuk beperken we ons tot één voorbeeld (zie kadertekst en Hoofdstuk 9 Moerassen) dat de kwetsbaarheid van een soort uit Bijlage I van de Habitatrichtlijn aantoonde, alsook de nood aan gericht reservaatbeheer.

Een duurzame bescherming voor kruipend moerasscherm

Kruipend moerasscherm is een pionierplant van open of lage vegetaties op (periodiek) natte, matig voedselrijke gronden. Oorspronkelijk is het een plant van oevers van rivieren en meren waar regelmatig overstromingen optreden, maar die biotoop is nagenoeg verdwenen. Nu komt de soort in vergelijkbare, door de mens in stand gehouden biotopen voor. De huidige groeiplaatsen betreffen 'surrogaten' ontstaan door begrazing en vertrappeling van weinig of niet bemeste natte weilanden of door toepassing van zeer frequente maaibeurten (gazons) op natte graslanden. Beheeringrepen zoals maaien, begrazing (en vertrappeling) zijn nodig voor deze soort die zich niet in gesloten vegetatie handhaaft [276, 401]. Het ontbreken van

#34

01 Beleid

02 Evaluatie

03 Kennis

©Yves Adams

dergelijk beheer, maar ook drainage, overbemesting en overstromingen met vervuild water, zijn nefast voor de strikt te beschermen, grondwaterafhankelijke plant. Ze bezit wel een langlevende permanente zaadbank en kan onverwachts weer opduiken, bijvoorbeeld in een heruitgegraven poel. Daarna zijn de overlevingskansen afhankelijk van het beheer.

Alhoewel kruipend moerasscherm een strikt beschermde soort is en al zijn groeiplaatsen in SBZ liggen, is er toch een populatie verdwenen en zijn er twee die lijken achteruit te gaan door verruiging wegens onvoldoende begrazing of door slechte waterkwaliteit (tabel 34.5).

Kruipend moerasscherm heeft een volgehouden, specifiek, gericht beheer nodig. Communicatie met de beheerders en de privé-eigenaars van de standplaatsen is een onontbeerlijk minimum. Verwerven en/of ten minste het in beheer nemen van de groeiplaatsen door natuurterreinbeherende instanties en het statuut van natuurreservaat verlenen, kan een duurzame garantie bieden voor het instandhouden van de betrokken populaties. Voor de andere populaties blijft een duurzame instandhouding onzeker.

Groeiplaats	Houtsaegerduinen De Panne	Weide Ter Yde bij Hannecartbos Oostduinkerke	Oostvoorduinen Oostduinkerke	Oostvoorduinen Oostduinkerke	Vrijbroekpark Mechelen	De Vroente (Donk bij Herk-de-Stad)
Beheer	Extensieve begrazing Poel heruitgraven	Extensieve begrazing	Extensieve begrazing	Begrazing stopgezet (zie knelpunt)	Frequent en kort maaien als gazon	Extensieve begrazing
VLNR	Aangewezen Vlaams natuurreservaat (1989) met goedgekeurd beheerplan (1996)	Net buiten aangewezen Vlaams natuurreservaat Hannecartbos	Nee	Nee	Nee	Nee
Eigendom	Vlaams Gewest	Privé: IWVA	Privé	Privé	Provincie	Gemeente
Knelpunten		Verruiging en opslag van elzenboompjes		Verruiging door afsluiting poeloever		Onvoldoende begrazing + overstromingen door vervuild water
Ondernomen acties		Onderhandelingen om het gebied in beheer van afdeling Natuur te krijgen		Onderhandeling van afdeling Natuur om een gepast beheer uit te voeren	Sensibilisatie van de actieve beheerders	Onderhandelingen om het gebied in beheer te krijgen door een erkende natuurvereniging
Opvolging populatie	Monitoring	Monitoring			Monitoring	Monitoring
Toestand populatie	Goed	Vitaal maar lijkt achteruit te gaan		Sinds 2002 lokaal verdwenen	Goed	Weinig vitaal; lijkt achteruit te gaan

Tabel 34.5: Toestand van kruipend moerasscherm in de zes laatste vindplaatsen in Vlaanderen (Brongegevens: [275]).

De kennisleemten en knelpunten die in 2003 (NARA 2003, p. 274) zijn aangehaald blijven van toepassing.

De natuurgebiedendatabank

Het is tot nu toe nog altijd niet mogelijk een 'momentopname' te genereren waar alle, op een bepaald moment bestaande reservaten in een geografisch systeem opgenomen zijn en alle bestaande opgenomen informatie in een relationele databank (synchroon met het GIS) bijgehouden wordt. De natuurgebiedendatabank zou daarvoor een heel handig instrument moeten zijn. De databank zit in de opstartfase voor het onderdeel visiegebieden en verworven percelen, maar wordt echter nog onvoldoende geïmplementeerd. In Oost-Vlaanderen en Antwerpen worden de gegevens over aankoop (ook huur, pacht en jacht) van terreinen van afdeling Natuur ingevoerd. De onderdelen aanwijzing, erkenning, beheerplanning en monitoring moeten verder ontwikkeld worden.

Verkennd onderzoek en ecohydrologische studies

Bij de voorbereiding van beheerplannen en de keuze van natuurstreefbeelden is de voorkennis van de (huidige en historische) condities en randvoorwaarden van de gebieden uiterst belangrijk om de slaagkansen van het project te vrijwaren [342, 441]. In 92 % van alle natuurreservaten in Vlaanderen ligt ten minste een deel in een zone die door grond- en/of oppervlaktewater wordt beïnvloed [80]. Gezien het doorslaggevende belang van waterhuishouding als dominante standplaatsfactor, is het aanbevolen ecohydrologisch onderzoek (waar nodig) uit te voeren vooraleer een definitieve keuze te maken van de natuurstreefbeelden. Veelal ontbreken die essentiële gegevens.

Over effecten van beheer- en inrichtingsmaatregelen

Er zijn een aantal belangrijke kennishiaten waarover dringend onderzoek zou moeten worden verricht:

- ▣ praktijkgericht onderzoek naar de beste uitvoeringswijze van beheer- en inrichtingsmaatregelen;
- ▣ onderzoek naar de duurzaamheid van beheermaatregelen in relatie tot de actuele en toekomstig verwachte milieudruk;
- ▣ opvolging van een aantal specifieke herstelprojecten.

Het is aanbevelenswaardig om grote beheer- of inrichtingswerken, waar mogelijk, experimenteel te begeleiden. Bij de aanvang van de uitvoering zou men delen wel en niet kunnen bewerken of zou men variatie kunnen aanbrenge(n) (op basis van een statistisch verantwoorde experimentele opzet). De opvolging zou men op een gestandaardiseerde manier verrichten. Zo kunnen de projecten beter geëvalueerd worden en wordt informatie verzameld die kan dienen om verschillende maatregelen te vergelijken. Dat laat toe om ervaringen te staven en de bevindingen via publicatie te delen met andere beheerders.

Opdat de monitoringsgegevens achteraf synthetiseerbaar en integreerbaar zouden zijn, is de coördinatie, centralisatie en integratie door een centrale instantie een absolute noodzaak. Het is belangrijk dat daarbij afspraken worden gemaakt met de terreinbeheerders, zodat de invulling van monitoring een haalbare zaak blijft.

Met de medewerking van:

Inge Brichau – AMINAL, afdeling Natuur Vlaams-Brabant
Thomas Defoort – AMINAL, afdeling Natuur Oost-Vlaanderen
Koen Deheegher – AMINAL, afdeling Natuur Antwerpen
Wilfried Godderis – AMINAL, afdeling Natuur West-Vlaanderen
Jean-Louis Herrier – AMINAL, afdeling Natuur West-Vlaanderen
Marc Leten – AMINAL, afdeling Natuur West-Vlaanderen
Wim Slabbaert – AMINAL, afdeling Natuur West-Vlaanderen
Hannah Van Nieuwenhuysse – AMINAL, afdeling Natuur West-Vlaanderen
Bert Vanholen – AMINAL, afdeling Natuur Limburg
Peter Willeghems – AMINAL, afdeling Natuur

Lectoren:

David Beyen – Stichting Limburgs Landschap
An Cliquet – Universiteit Gent, Vakgroep Internationaal Publiekrecht
René Meeuwis – AMINAL, afdeling Natuur
Hugo Pluyms – Stichting Limburgs Landschap
Wim Slabbaert – AMINAL, afdeling Natuur West-Vlaanderen
Bert Vanholen – AMINAL, afdeling Natuur Limburg
Wouter Vanreusel – Universiteit Antwerpen, departement Biologie
Hannah Van Nieuwenhuysse – AMINAL, afdeling Natuur West-Vlaanderen